

לדור ולדורות

מרכז מורשת הרב נסים

הראשון לציון הרב הראשי לישראל

רח' זבוטינסקי 44 י-ם ע.ר. 7-49 002-58 טלפקס: 5637524

יוצא לאור בסיוע המשרד לשרותי דת

העורך: הרב שמואל כ"ץ

גאולת מצרים הייתה ללא תנאים

חגי ישראל אינם רק סמל וזיכרון העבר אלא גם אות ודרך לעתיד, והחג הראשון שבחגי השנה, חג הפסח, מסמל את רוח העם ואת גאולתו משעבוד מצרים ואת הגאולה העתידה: "בניסן נגאלו ובניסן עתידין ליגאלי" (ראש השנה יא, א).

אבותינו שהיו מוכים ומעונים במצרים שאלו ממה – כיצד יהיו נגאלים? הן דבר זה נראה בעינייהם למעלה מגדר האפשר. וכך אומר המדרש: "בשעה שאמר משה לישראל בחודש הזה אתם נגאלים, אמרו

נגאלים, לא כך אמר הקב"ה אותם ארבע מאות שנה" (בראשית מאתים ועשר שנה? אמר להם: אינו מביט בחשבונותיכם, אלא הקצים". וכן מוסיף המדרש, שעוד נגאלים ואין בידנו מעשים טובים? בגאולתכם אינו מביט במעשיכם הוא מביט". זה על גאולת מצרים, "מלך המשיח בשעה שהוא בא הזה אתם נגאלים, הם אומרים לו:

גיליון ניסן תשע"ט

גאולת מצרים ללא תנאים

הגיור בישראל (המשך)

'והיה מחניך קדוש'

להציג ספר תורה שחולל ע"י הנאצים

לו: משה רבינו היאך אנו לאברהם אבינו: "ועבדום וענו טו, יג), והלא אין בידנו אלא הואיל והוא חפץ לגאול אתכם מדלג על ההרים – על אמרו למשה: "והיאך אנו אמר להם: הואיל וחפץ הרעים אלא במעשי הצדיקים וכן הוא בגאולה העתידה: ואומר להם לישראל: בחודש

היאך אנו נגאלין, ולא כך אמר הקב"ה שהוא משעבדנו בשבעים אומות? והוא משיבן... אם גלה אחד מכם לברבריה ואחד מכם לסמטיא, מעלה אני עליכם כאילו גליתם כולכם" (פסיקתא דרב כהנא, פרשת החודש). וכן איתא בתנחומא (מהד' בובר בשלח, ג): "ברצות ה' דרכי איש, גם אויביו ישלם אתו" (משלי טז, ז) – אלו ישראל, שכתוב בהם: "כל איש ישראל" (דברים כט, ט), כשהיו במצרים כיון שבאתה השעה להיגאל, "גם אויביו ישלם אתו" – זה פרעה, שכתוב בו: "אמר אויב ארדף אשיג אחלק שללי" (שמות טו, ט).

רעיונות עמוקים משולבים בדברי מדרש אלה ומהם לקח גם לדורנו, שבו חוזר התהליך של יציאת הגלות. הלקח הראשון הוא: שבהגלות אותות הגאולה ובהראות ניצניה הראשונים, אין להחמיץ אותה מחמת קשיים המעידים, כביכול, על אי-הגעת המועד להשתחרר מכבלי השעבוד.

כשיתגלה רצון ה' לגאול את עמו ימצאו גם התנאים והאמצעים לכך. והדבר השני: גם אם הקושי הוא מצד אותן הממשלות שאחינו גרים שם, אין לחשוב שנעלה הדלת ואין אפשרות לאחינו להגאל משם, אלא כדברי המדרש: "כיון שבאתה השעה להיגאל גם אויביו ישרים אתו". חזיון זה ראינו בימי אבותינו ביציאת מצרים ובימינו ביציאת בבל ותימן, ואנו בטוחים שגם אחינו היושבים מאחורי מסך הברזל ובגלויות אחרות שמונעים מהם לעלות לארץ-ישראל, תגיע שעתם להיגאל. יציאת הגלות צורך גדול הוא להצלת הנפש היהודית, הצלה מידי הגלות המכלה את הנפש, כי מי יערוב לשלומם של אחינו שבגלויות ישמעאל ושבמקומות אחרים. אין קיום טוב ליהדות יותר מאשר מקום יצירתה – ארץ-ישראל, ערש צמיחת עמנו, ארץ אשר בה חזו נביאנו ואשר בה גדלו חכמינו ומאורינו. קדושתם נשאה ונשאת בחלל האוויר של הארץ, ועדיין היא מרחפת עלינו בכל הודה וזיווה. קדושת התורה גדולה יותר בארץ-ישראל. אותה התורה ששמרה עלינו בגלות מפני כל אויבינו, התורה שהיא שריד כל מחמדנו, נתנה לנו את הכח והעוז לעמוד נגד כל הקמים עלינו, אין אנו פטורים מלעסוק ולהגות בה ולקיים את מצוותיה בשובנו אל ארצנו. בזכותה של התורה הגענו עד הלום, ובזכותה ייושע ישראל תשועת עולמים. וכך מפרש הפילוסוף האלוהי רבינו סעדיה גאון את הפסוק: "הנה אנכי שלח מלאך לפניך לשמרך בדרך" (שמות כג, כ בפירוש ראב"ע, שם) - המלאך האמור כאן היא התורה שתשמור על ישראל שלא יאבדו חס ושלום. התורה היא נצחית וקיומה בטוח גם מבלעדי השתדלותנו, אבל אנחנו צריכים לה כי בה תלויים חיותנו וקיומנו, וככל שנוסיף להשתדל בחיזוקה אנחנו מחזקים את עצמנו.

עלינו להשתית את חינוך הבנים על יסוד התורה, ליתן להם לינוק ממעיינותיה הברוכים ולהנהיגם ולחנכם על ברכיה, כי בשלום התורה – יהיה שלום על ישראל. ועתה אשא ברכה לאחינו בית ישראל בארץ ושבפזורה, לנשיא המדינה שריה ויועציה, לרבניה וחכמיה, לעוסקים בבניין הארץ ובעבודת אדמתה. וביחוד לצבא ישראל שומר חומות ארצנו ומגן בגבורה על נחלת אבותינו – יהי רצון שאת החג יחוגו ברוב שמחה, ושתהיה השמחה שרויה במעונות כל בית ישראל. והשוכן בציון יפרוש עלינו סוכת שלומו, וכימי צאתנו ממצרים יראנו נפלאות. היו בטוחים בישועתו כי קרובה לבוא וצדקתו להיגלות. וכשם שזכינו לראות אותות הגאולה הראשונים, כן נזכה לחזות בגאולה השלמה, בקיבוץ פזורי ישראל בארצם ובבניין בית הבחירה, אמן.

ערב שביעי של פסח תשט"ו

לדור ולדורות: מאמרים ונאומים, עמ' פא-פב

הרב נסים עם עמיתו הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג

הגיוור בישראל (המשך)

השקפתם של הפוסקים האחרונים (המשך)

הרב בן-ציון מאיר-חי עוזיאל (1880-1953), הראשון לציון והרב הראשי לישראל, מגדולי פוסקי הדור (שו"ת משפטי עוזיאל מהדורה תנינא, ח"ב, יור"ד, סי' נח):

"ומעתה אסורא נא ואראה דברי האוסרים לקבל גרים כאלה... סומכים דבריהם על מה שכתב הרמב"ם ז"ל... "אפילו קבל עליו כל התורה כולה חוץ מדקדוק אחד אין מקבלין אותו"... מכאן למדו, דכל שידוע שאינו משמר המצוות לאחר מילה וטבילה, הוי כאילו אינו מקבל המצוות. ועניות דעתי אינו כן, שאם כן ביטלת מצות גרות, דאין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא. ואם כן נאמר אפילו בישראל, כל שכן הוא בגר, שוודאי יעבור במצווה או מצוות מן התורה אחרי המילה והטבילה. והרי זה כאילו אמרו חוץ מדבר אחד? אבל באמת זה אינו, דלא אמרו חוץ מדקדוק אחד אין מקבלין אותו, אלא כשאומר שאינו מקבל עליו עול מצוה זאת, אבל אם קבל כל התורה ושכרן ועונשן של מצוות, אלא שהוא נמשך בדברים שהרגיל בהם בגויותו, הרי זה גר חוטא, ואין נמנעים מלקבל אותו משום כך. תדע מדאמרין: ומודיעין להם מקצת מצוות חמורות, מאי טעמא? דאי פריש נפרוש, דאמר מר קשים גרים לישראל כספחת. פרש"י: "שאוחזים מעשיהם הראשונים ולומדים ישראל מהם". וכן כתב הרמב"ם: "ומפני זה אמרו קשים גרים לישראל כנגע צרעת, שרבים חוזרים בשביל דבר ומטעין את ישראל". הרי לך מפורש, שאע"ג דרוב הגרים אינם מקיימים המצוות אחרי מילה וטבילה, בכל זאת לא נמנעו מלקבלם בשביל כך. אלא אומרים להם מקצת מצוות חמורות, דהיינו עונשן של מצוות, כדי דאי פריש נפרוש. אבל אי לא פריש מקבלים אתם, והוא את חטאו ישא, ואין ישראל ערבין עליו... מכל האמור מתבררים הדברים כשמלה: גר שקבל עליו המצוות ועונשן, אע"פ שידוע שלא יקיים אותם, מקבלים אותו, אחרי שהודיעו לו מצוות קלות וחמורות עונשן ושכרן, שגם אם יחטא וייענש, מכל מקום זכות היא לו לזכות באותן המצוות שיקיים אותן, ומשום דלמא נפיק מהם זרעא מעליא... וראיה לדבר מדאמרין: מבני בניו של המן למדו תורה בבני ברק, מבני בניו של סיסרא למדו תינוקות בירושלים, מבני בניו של סנחריב למדו תורה ברבים, מאן נינהו שמעיה ואבטליון. זאת אומרת שמעיה ואבטליון באו מן אבותיהם הגרים".

ובנוסף לכך כותב הרב עוזיאל (פסקי עוזיאל בשאלות הזמן סי' סה):

"גוי שבא להתגייר, אפילו אם נדע של מקיים מצוות התורה, טבילתו לשם גירות הרי היא כמפרש שקבל עליו, אם לא שפירש חוץ מדבר זה. תדע עוד, שהרי בגר הבא להתגייר, מודיעים אותו עיקרי הדת שהוא יחוד ה' ואיסור ע"ז, ומאריכין עמו בדבר הזה, ואילו בקבלת המצוות מודיעין אותו מקצת מצוות קלות וחמורות, ומודיעין אותו מקצת עונשים של מצוות, ואין מרבין עליו ואין מדקדקין עליו להודיעו כל דקדוקי עונשין, דשמא כוונתו לשמים (שו"ע יור"ד רס"ח וש"ך ס"ק ה'). מכאן מפורש יוצא, שאין דורשין ממנו לקיים המצוות, ואף לא צריך שבית דין ידעו שמקיים אותן, דאלי"כ לא יתקבלו גרים בישראל, דמי יערוב דגוי זה יהיה נאמן לכל מצוות התורה. אלא מה שמודיעין לו מקצת מצוות, כדי שאם ירתע יפרוש, וכדי שלא יוכל לומר אח"כ אילו ידעתי לא הייתי מתגייר. וזהו לכתחילה, אבל בדיעבד אם לא הודיעוהו אינו מעכב. מכל האמור למדנו: שאין תנאי קיום המצוות מעכב את הגרות, אפילו לכתחילה".

ועוד כתב: "בדורנו זה אחראית וקשה מאד נעילת דלת בפני גרים, לפי שהיא פותחת שערים רחבים ודוחפת אנשים ונשים מישראל להמיר דתם ולצאת מכלל ישראל או להיטמע בגויים, ויש בזה משום

אזהרת רז"ל: "לעולם תהא שמאל דוחה וימין מקרבת" (סוטה מז, א) ... מכל מקום לבניהם ודאי שאנו חייבים לקרבתם, לא מבעיא אם הם בני ישראלים גמורים, אלא אפילו אם הם בני גויה הרי מזרע ישראל המה, ואלה הם בבחינת צאן אובדות. וירא אנכי שאם נדחה אותם לגמרי, על ידי זה שלא נקבל את הוריהם לגירות, נתבע לדין ויאמר עלינו: "את הנידחת לא השיבותם ואת האובדת לא ביקשתם" (יחזקאל לד, ד). וגדולה היא תוכחה זאת מאותה התוכחה של קבלת גרים (שו"ע יור"ד סי' רסה סעי' יב). ועל כגון זה נאמר: "הוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עברה כנגד הפסדה (אבות ב, א). מטעם זה הנני אומר, מוטב לנו שלא נסור מדברי רבותינו שמסרו הלכה זאת לפי ראות עיני הדיינים שכוונתם לשם שמים".

הרב יעקב אריאל, רב העיר רמת גן, נשיא 'מכון התורה והארץ' (הלכה בימנו, 'מכון התורה והארץ' תש"ע, עמ' 371-365):

"גל העלייה הגדול של יהודי חבר המדינות לשעבר, לו זכינו בעזרת הקל, הביא עמו מאות אלפי נוכרים, שרובם הם מצאצאי יהודים אולם אינם יהודים עפ"י ההלכה. לא ניתן במקרה מיוחד זה להפטיר כדאשתקד ולהתייחס אליהם כאל נוכרים רגילים שבאו להתגייר בדורות עברו, אין להתעלם ממוצאם היהודי ומהעובדה שבארצות מוצאם התייחסו אליהם כאל יהודים והם ראו את עצמם ככאלו. דבר זה מחייב גישה מיוחדת כלפיהם, של קירוב במידת האפשר. נוסף לכך קיימת סכנה חמורה של נישואי תערובת בתוך מדינת ישראל... גישה זו אינה קולא, כפי שיש נוטים לראות במבט שטחי. אדרבה היא חומרא כי היא באה להציל יהודים ממכשול. הימנעות מגיורם של אלו עלולה להכשיל בעבירה רבים בישראל. אין בגישה זו שום ויתור על הלכות גיור... אלא שעקב חומר הבעיה שלנו והיקפה, הגישה לגיורם של הבאים מחבר המדינות חייבת להיות יותר אקטיבית, דהיינו אין לדחות אותם, כפי שנהוג בגר רגיל, אלא יש ליזום ולעודד את גיורם לכתחילה על מנת שיוכלו להשתלב בעם ישראל... הגיור חייב לעשות כהלכה!... אין להודיעו כל דקדוקי ההלכה, אלא יש לדרוש ממנו באופן עקרוני את שמירת הלכה המאפיינות במיוחד את הבית היהודי והחיים היהודיים... שבת ומועדי ישראל וכל אירועי השנה, בית יהודי כשרות וטהרת המשפחה וכן ברכות ותפילות, עיקרי האמונה ומצוות צדקה וחסד... כאן תפקידו המיוחד של בית הדין, מצד אחד הוא אינו מוסמך להתפשר על הדרישה העקרונית שעל הגר לקבל על עצמו עול תורה ומצוות, אך במקביל עליו להבין שמי שבא להתגייר גם אם אולי אינו עושה זאת לשמה, אך עצם העובדה שהוא מעוניין בגיור אומרת שאינו מסתפק בגיור סוציאלי... הוא מעוניין בגיור כהלכה כדי להיות חלק מרצף ההיסטורי של עם ישראל ותורתו, גם אם היא עמומה אצלו. ואם בשעת הגיור הוא מגלה רצון כן לשמור עקרונית על המצוות יש לגיירו. אמנם יש מקום לחשוש שמא האוירה החברתית הישראלית שלצערנו אינה מעודדת כרגע קיום תורה ומצוות, תשחק אותו במשך הזמן והוא יחזור בו מקיום המצוות שקיבל על עצמו בעת גיורו. אולם גם אז דינו יהיה ככל יהודי שהפסיק לצערנו לשמור מצוות.

הגאון הרב שלמה דיכובסקי, לפנים חבר ביה"ד הרבני הגדול ומנכ"ל בתי הדין (לב שומע לשלמה, חלק א' ביטול גיור למפרע):

"קבלת מצוות מועילה גם במקום שהמתגייר יודע בעת הטבילה שלא ישמור בפועל חלק מן המצוות בגלל יצר הרע או אונס גוף או אונס ממון, והוא מקבל המצוות רק באופן עקרוני". מפסקו של הרמב"ם, שגר שלא בדקו אחריו או שלא הודיעו המצוות ועונשן ומל וטבל בפני ג' הדיוטות הרי זה גר, מסיק הרב דיכובסקי, כי לדעת הרמב"ם נראה שקבלת מצוות אינה חלק ממעשה הגיור.

הרב דיכובסקי מצטט את הרב שלמה קלוגר שכתב, שקבלת המצוות אינה חלק מתהליך הגיור עצמו "וגם מה שכתב כבודו דלפי דברינו גם המילה אינו עיקר רק הקבלת עול מצוות, זה טעות גמור, דקבלת המצוות הוי רק מכשיר, ועיקר הגירות הוי המילה והטבילה...אם מל וטבל לשם גירות, אף דלא קיבל עול מצוות תחילה, הוי גר מן התורה בודאי. וקבלת עול מצוות תחילה הוי רק דרבנן".

כמו כן, נשען הרב דיכובסקי על הנציב מוולוז'ין שכתב בבירור שאין לפסול גרות בגלל קבלת מצוות שנעשתה ללא כוונה ראויה לקיימם.

פסקי ההלכה שהובאו לעיל עוסקים בגיור רגיל, ואולם כאשר מדובר בלא יהודים שהם מ"זרע ישראל", כלומר באלה אשר אבותיהם היו יהודים אך אינם מוגדרים כיהודים על-פי ההלכה, פוסקים גדולי ישראל, שלא רק שאין להרחיק אותם אלא יש לקרבם. הפוסקים ציינו שתהליך חזרתם ליהדות הוא חלק ממהלך הגאולה, בהתייחס לפסוק (ישעיהו כ"ז, י"ג):

"והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האובדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים".

ראה לעניין זה את ספרו הנודע של הרב חיים אמסלם 'זרע ישראל', ב' חלקים.

משה נסים, הגיור בישראל: דו"ח והמלצות, ירושלים תשע"ח, עמ' 34-30

”והיה מחניך קדוש”

קריאה לבלימת מעשי השחיתות שהתרבו בארץ

בזמן האחרון הוכינו בתדהמה לנוכח מקרי השחיתות שנתגלו בציבורינו, כמעט לא עובר יום מבלי שנתבשר על מעילות וזיופים, שוד, רצח וזימה. הננו חרדים במיוחד מהעובדה שהנגע פשה בחוגים ובשטחי חיים שלא יכולנו לשער ולהעלות על הדעת. דומה שהצבור הורגל לשמוע על זה ורואה תופעות אלו כשגרתיות, מבלי להוקיען, עד שרגשות הבושה של המושחתים למיניהם מפני החברה – פסו. אין צורך לעמוד על התוצאות המסוכנות של גילויים אלה לעם אשר מסמל את המוסר האלקי, ושהיה העם היחיד שבשנות החשכה והגלות שמר על רמתו המוסרית העליונה. אסור לנו, אפוא, להסתפק ברגשות של סלידה וגינוי, או של הענשה בחומרת הדין בלבד. מן הדין שנתחקה אחר שורשיה של הבעיה כדי לרפא את הנגע.

התפרקות מאמונה ומערכי המסורת, יצרה ריקנות מתוכן חיים רוחני, והיא מוצאת לה תחליף בבזבזים ובתאוות חומריות ללא מעצורים, בלהיטות אחר קריאת ספרות קלוקלת וזולה המציפה את הארץ, ובהליכה לבתי שעשועים וקרקסאות המציגים מחזות תפלים וסרטים המאלפים למעשי פשע.

אין תימה שבאורה זו נדחפים ומשתעבדים יצרי־אנוש למעשים של שחיתות, וראוי שמוסדות המדינה הנוגעים בדבר יתנו על־כך את הדעת.

הצווים המוסריים העליונים, הרעיונות הנשגבים של הצדק והמוסר החברתי, והיחסים המתוקנים שבין אדם לחברו, גלומים בתורת ישראל, והאמונה בולמת יצרי חטא.

השיבה אל האמונה ואל אורחות חיים מסורתיים – היא הערובה לתיקון הפגמים במחננו, ולקיום חיים רוחניים מתוקנים. יתנו המחנכים ואנשי הרוח את דעתם על גודל האחריות הרובצת עליהם.

יקומו ויסבירו את הרע שבנהייה אחר ספרות ומחזות תפלים, יקרבו את הנוער אל ערכי המסורת וישרישו בו את היסודות האיתנים של המוסר החברתי האנושי הגלום בתורתנו הנצחית.

ישמש נא יום מתן התורה שנחוג אותו השבוע, מועד להרהורים בתופעות חיינו, אולי ישפיעו תכנו ומהותו של יום זה שפע קדושה וטהרה ויקויים בנו ”והיה מחניך קדוש” (דברים כג, טו).

ד' בסיון תשי"ט

לדור ולדורות: לאחדים בידך, עמ' יא-יב

הנחת ספר תורה שחולל ע"י הנאצים בארון זכוכית בבית תרבות

ב"ה, כ"ה באלול התשכ"ב
לכבוד הרב ד"ר אהרן קלר יצ"ו
רב העיר נהריה

שלום וישע רב,

קבלתי את שאלתו אודות ס"ת שנפסל ע"י הנאצים שר"י, וברצון המועצה בשבי-ציון לשים אותו בארון של זכוכית ולהעמידו בבית-התרבות.
כב' מהסס שמא צריך קבורה, כמו שנאמר בש"ס: "ס"ת שבלה, גונזין אותו אצל ת"ח", וכן פסקו הפוסקים ועל זה ביקש את חוות דעתי.
הריני להשיבו, כי אותה גניזה האמורה בש"ס ובפוסקים אינה חובה ולא דוקא, אלא כדי שהס"ת לא יושלך ויתגלגל בביזיון ח"ו.
מה שעלה בדעת חברי המועצה להשים את הס"ת שנפסל בארון של זכוכית, הרי זו עצה טובה, בתנאי שאין משתמשין בבית התרבות למטרות שאינן לכבוד הס"ת, כגון ריקודים וחילולי שבת וכדומה¹.

מפני טרדותי קצרותי.
בכבוד ובברכת כוח"ט,
יצחק נסים

¹ ראה שו"ת בנין ציון (קמא) סי' צז, שו"ת תשובה מאהבה ח"ג סי' רפב, שו"ת אגרות משה או"ח ח"ד סי' לח, תשובה להר"ש משאש בספרו שמש ומגן ח"ב יו"ד סי' לד, ונדפסה גם בשו"ת מנחת אברהם לה"ר אברהם חמאמי, יו"ד סי' טז, עי"ש עמ' קנא-קסח, ובמקורות שציין שם באורך.

לכלל ולפרט: הלכות קצובות, חלק ב, עמ' 217

הרבנים הראשיים: הרב יצחק נסים והרב י"א הלוי הרצוג, וחברי מועצת הרבנות הראשית (משמאל), בפגישה עם רבנים אורחים מחוץ לארץ.